Diasporlarımızın fəaliyyəti

2025-ci il

- **Qarayeva, Sevinc.** Azərbaycançılıq - milli birlik və davamlı inkişaf üçün möhkəm zəmin / S. Qarayeva // 525-ci qəzet. - 2025.- 9 aprel. - № 58. - S. 15.

- **Qarayeva, Sevinc.** Azərbaycançılıq: geniş əhatə dairəsi və taleyüklü amallar / S. Qarayeva // 525-ci qəzet. - 2025.- 8 aprel. - № 57. - S. 11.

- **Orucova, Nigar.** Vahid diaspor şəbəkəsinin yaradılmasına daha da yaxınlaşırıq...: Vəsilə Vahidqızı: Yay düşərgələri diaspor gənclərinin “yumşaq güc”ə çevrilməsində mühüm rol oynayır / N. Orucova // İki sahil. - 2025.- 7 mart. - № 42. - S. 6.

- **Əliyev, Ə.** Azərbaycan diasporu milli maraqların cazibəsində / Ə. Əliyev // Xalq qəzeti. - 2025.- 25 yanvar. - № 16. - S. 10.

- **Qurbanov, Füzuli.** Azərbaycanlıların həmrəyliyi: III məqalə / F. Qurbanov // Xalq qəzeti. - 2025.- 16 yanvar. - № 9. - S. 5.

- **Qurbanov, Füzuli.** Azərbaycanlıların həmrəyliyi: II məqalə / F. Qurbanov // Xalq qəzeti. - 2025.- 15 yanvar. - № 8. - S. 6.

- **Hüseynli, Alim.** Dünya azərbaycanlılarının vahid ideologiyası diaspor fəaliyyətində mühüm rol oynayır / A. Hüseynli // Olaylar. - 2025.- 10-16 yanvar. - № 1. - S. 11.

- **Əsgərova, Zəminə.** Birlik və həmrəylikdən keçən tarixi yol: [Ümummilli lider Heydər Əliyev haqqında] / Z. Əsgərova // Xalq qəzeti. - 2025.- 9 yanvar. - № 3. - S. 8.

- **Əsgərova, Zəminə.** Birlik və həmrəylikdən keçən tarixi yol: Azərbaycan diasporunun inkişafı kontekstində / Z. Əsgərova // Xalq qəzeti. - 2025.- 8 yanvar. - № 2. - S. 9.

Birlik və həmrəylikdən keçən tarixi yol

Azərbaycan diasporunun inkişafı kontekstində

Zəminə Əsgərova,
AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutunun böyük elmi işçisi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Diaspor, onun yaranma tarixi, fəaliyyəti, dünya siyasətinə təsir qüvvəsi kimi, bu gün hər bir kəsin marağına səbəb ola biləcək aktual mövzulardandır. İlkin olaraq qeyd etmək lazımdır ki, diasporun nəzəri tədqiqi və müqayisəli təhlili üçün bir çox elmi cəhdlər edilmişdir və öncə bu terminin yaranma tarixinə nəzər yetirilmişdir. Etnik və milli xarakter daşıyan diaspor fenomeni bəşəriyyətin təkamül etdiyi ilk gündən təzahür etməyə başlamışdır. Bu anlayış əsasən özünün ənənəvi vətənini tərk etmiş və dünyanın müxtəlif ölkələrində məskunlaşmış istənilən millətə və ya etnik qrupa şamil olunur.

Diaspor əsasən məcburi miqrasiya, genosid təhlükəsi, iqtisadi və coğrafi amillərin təsiri nəticəsində yaranmışdır. "Diaspor" anlayışı ilk dəfə olaraq e.ə. VI əsrin əvvəllərində yəhudilərin Babilistan padşahı II Navuxodonosor və sonralar isə bizim eranın I–II əsrlərində onların romalılar tərəfindən qovulub Fələstindən kənarda yaşamaları ilə əlaqədar işlənmişdir. Zaman keçdikcə "diaspor" termini təkcə yəhudilərə deyil, öz yaşayış yerlərindən qovulmuş digər xalqlara da şamil edilmişdir. Beləliklə, ilkin mənasında öz yurd-yuvalarından qovulmuş yəhudilərin əzab və iztirablarını əks etdirən "diaspor" termini, sonralar başqa mənalar kəsb etməyə başlamışdır. Özünün ilkin faciəvi məzmununu itirən bu termin, sonralar digər mədəni dairələrdə yaşayan bütün etnik qrupları əhatə etmişdir. Konseptin tarixi çox qədim olsa da, onun mənası hələ də müzakirələrə açıqdır.

"Diaspor" termini XX əsrin 80-ci illərindən geniş yayılsa da bu dövrdə baş verən ictimai-siyasi hadisələrlə, zamanla sözün mənası da dəyişmişdir. Beləliklə, diaspor sadəcə tipik məcburi miqrasiya deyil, hər hansı səbəbdən mənsub olduğu vətənlərindən kənarda yaşayan toplumları ifadə edən bir anlayışa çevrilmişdir. "Müasir diaspor" anlayışı "klassik diaspor"da işlədilən sürgün, soyqırımı, məcburi köç kimi səbəblər nəticəsində vətənini tərk edib, digər ölkələrdə yaşamaq məcburiyyətində qalan insanları təsvir edirdisə, bu gün bu anlayış formalaşmağa başlayıb.

Amerikanın məşhur etnik məsələlər üzrə tədqiqatçısı Volker Konner "diaspor" anlayışına belə izah verir: "Ana vətənlərindən kənarda yaşayan əhali kütləsi"

Tədqiqatçı alimlərin izahatlarından belə nəticəyə gəlirik ki, "Vətən" anlayışı hər bir diasporun fəaliyyətində və mövcud olmasında başlıca əhəmiyyət daşıyır. Diaspor, sadəcə, fərdlərdən ibarət deyil, onun formalaşması üçün xalqın xaricdəki nümayəndələrinin yaşadıqları ölkədə həmrəylik nümayiş etdirməsi, bir-biri və vətənləri ilə sıx əlaqə yaratması, öz milli kimliklərini, mədəniyyətlərini qorumaq üçün sosial institutlar yaratması vacibdir.

Hazırda diasporların formalaşma prosesi o qədər geniş miqyas almışdır ki, dünyada elə bir ölkə tapmaq mümkün deyil ki, orada başqa xalqın diasporu olmasın. Digər xalqlarla müqayisədə azərbaycanlıların doğma torpağa daha sıx bağlılığı üzündən vətəni tərk edib xarici ölkələrdə yaşamaları etnik-mənəvi baxımdan daha ağrılı olmuşdur. Mənəvi köklərə söykənən amil Azərbaycan diasporunun yaranmasının nə qədər qədim tarixə malik olduğunun göstəricisidir. Tarixin müxtəlif dövrlərində bir çox səbəblər üzündən baş vermiş miqrasiya prosesləri Azərbaycan diasporunun formalaşmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycan diasporunun formalaşması – yaranma tarixinin öyrənilməsi Azərbaycan tarixşünaslığında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılarla sıx əlaqələrin qurulması və Azərbaycan diasporunun formalaşmasında 1946-cı ildə Bakıda yaradılmış Xarici ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti mühüm rol oynayır. Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin (DTK) xüsusi nəzarəti altında fəaliyyət göstərən bu qurumun əsas məqsədi xaricdə yaşayan azərbaycanlıların, xüsusilə də ziyalı təbəqəsinin Azərbaycanla əlaqəsinin qurulması idi. Həmin illərdə Azərbaycan diasporunun formalaşmasında xalqımızın görkəmli ziyalılarının böyük fəaliyyəti olub. Görülən işlərin ictimailəşdirilməsi üçün 1960-cı ildə cəmiyyətin nəzdində "Vətənin səsi" adlı qəzet nəşr edilmişdir. Bu qəzet vasitəsilə tarixi vətənlə bağlı məlumatlar AFR

və İsveçrədə yaşayan azərbaycanlıların birliklərinə və digər ölkələrdə yaşayan həmvətənlərimizə çatdırılırdı. Bu materiallar əsasında AFR, İsveçrədə və digər ölkələrdəki Azərbaycan birlikləri tərəfindən Vətənə həsr olunmuş mədəni tədbirlər təşkil edilirdi.

XX əsrin 70–80-ci illərindən başlayaraq artıq Azərbaycan diasporunun zəif də olsa addımları eşidilməyə başlamışdır. Lakin həmin dövrdə bu diaspor Vətənlə sıx əlaqə saxlaya bilmirdi, buna görə də bir çox siyasi-iqtisadi, sosial-mənəvi problemlərini istənilən səviyyədə həll etmək iqtidarında deyildi. 1969-cu ildə ümumilli lider Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etməyə başladığı dövrdən respublikanın həyatında ictimai şüurun, milli özünüdərkin təşəkkülündə yeni bir mərhələnin əsasını qoydu.

XX əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən başlayan iqtisadiyyat, mədəniyyət, elm və təhsil sahələrində inkişaf, mənəvi mühitin sağlamlaşdırılması, bütövlükdə ölkədə milli özünüdərk prosesinin təkamülünə böyük təkan verdi. 70–80-ci illərdə Heydər Əliyev qətiyyətini, müdrikliyini və cəsarətini xalqın tarixi yaddaşının qorunmasına, mədəniyyətimizin tərəqqisinə, Azərbaycanın bütün dünyada tanınmasına yönəltmişdir.

Həmin dövrün mövcud siyasi reallıqları diaspor problemi ilə milli-ideoloji zəmində açıq və sistemli şəkildə məşğul olmağa imkan verməsə də, mədəniyyət, incəsənət, elm sahəsində ciddi iş aparılır, respublikamızın nailiyyətləri təbliğ edilir, dünya azərbaycanlılarının tarixi Vətənlə əlaqəsinə xidmət edəcək imkandan tam səmərə ilə istifadə olunurdu. Xarici ölkələrlə mədəni əlaqələrin qurulması, xaricdə yaşayan həmvətənlərlə “Azərbaycan Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti” (AMƏC) yaradılması soydaşlarımızın birliyinə və Vətənlə ayrılmaz tellərlə bağlanmasına mühüm töhfələrdən biri idi.

Bu baxımdan AMƏC-in nəşrlərinin üzərində dayanmaq yerinə düşər. 1978-ci ildən başlayaraq cəmiyyət 7 dildə (rus, ingilis, ərəb, fars, fransız və türk) – “Azərbaycan bu gün” bülleteninin nəşrinə başladı. Bülletenin səhifələrində Azərbaycanın iqtisadi, elmi, mədəni və sosial həyatını əks etdirən materiallar yer alırdı. Bülleten dünyanın 120 ölkəsindəki 860 ünvana göndərilirdi. 1975-ci ildə isə “Azərbaycan bu gün” bülleteni ildə 6 dəfə nəşr olunurdu. Axırıncı 3 il ərzində bülletenin 19 nömrəsi nəşr edilmişdir, hansı ki, ötən 8 il ərzində cəmi 13 nömrə buraxılmışdır. Səməd Vurğunun əsərləri, bədii plakatlar, afişalar da cəmiyyətin sifarişi ilə ingilis, fransız, ərəb dillərində bülletenə əlavə kimi çap olunaraq xarici ölkələrdəki Azərbaycan birliklərinə çatdırılırdı.

Cəmiyyətin “Vətənin səsi” qəzeti 1982-ci ildən “Odlar Yurdu” adı altında fəaliyyətə başlayaraq ərəb, kiril, latın qrafikasında çap olunur və xaricdə artıq diaspor hərəkatının güclənməyə başladığı ölkələrə və cəmiyyətlərə pulsuz paylanırdı. Burada əvvəlki illərdən fərqli olaraq SSRI DTK-nin təsiri bir o qədər də hiss olunmurdu və əsas üstünlük verilən materiallar ədəbi, mədəni və elmi xarakterli idi. Cəmiyyət müstəqillik qazandıqca xarici ölkələrdə kütləvi tədbirlər silsiləsinə başlandı. Əlbəttə, bu işdə ümumilli lider Heydər Əliyevin fəaliyyətini xüsusi qiymətləndirərək qeyd etmək lazımdır ki, bütün sahələrdə qazanılan uğurlarla yanaşı, soydaşlarımızın Vətənlə əlaqələrinin təşkilində fəaliyyətin canlanması Azərbaycanı digər respublikalar içərisində fərqləndirirdi. 1986–1992-ci illərdə “Vətən” cəmiyyəti müxtəlif xarici ölkələrdə 50-dək Azərbaycan mədəniyyət mərkəzi, dərnək, ocaq, cəmiyyət və s. birliklər yaratmışdı. Bu sahədə “Yurddaş”, “Tanıtım”, “Bakılı”, “Sodrujestvo” kimi cəmiyyətlər də xüsusi fəallıq nümayiş etdirirdi. Lakin əsas reallıq isə ondan ibarət idi ki, dünya azərbaycanlıları sayca çox olsalar da pərakəndə və dağınıq şəkildə yaşamış, yaratdıqları təşkilatlar arasında isə əlaqələr zəif olmuşdur.

XX əsrin 80-ci illərinin sonlarında SSRİ məkanında baş verən hadisələr, erməni işğalçılarının ölkəmizin ayrılmaz parçası olan Dağlıq Qarabağın ərazisinin qəsb edilməsinə yönəldilmiş terror-təxribat aksiyaları, 1990-cı il 20 Yanvar faciəsi xalqın milli azadlıq hərəkatının güclənməsinə zəmin yaratmış oldu. Bu hadisələr dünya azərbaycanlılarının harada yaşamasından asılı olmayaraq ictimai fəallıqlarının artmasına təkan verdi və vahid qüvvə kimi birləşdirdi. Heydər Əliyev belə bir mürəkkəb vəziyyətdə vətəndaş mövqeyi və Vətən təəssübkeşliyi nümayiş etdirərək, 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı Moskvada etiraz səsini ucaltdı, dünya azərbaycanlılarını ayağa qaldırdı, xalqın siyasi iradəsini bəyan etdi. Dünya azərbaycanlılarının bir millət kimi mütəşəkkilliyinə təkan verən bu bəyanat həmvətənlərimizi ölkənin, xalqın taleyi üçün tarixi məsuliyyət daşımaq qüdrətində olan yeganə siyasi xadim və milli lider ətrafında birləşdirdi.

1991-ci ildə Sovet İttifaqının dağılması və Azərbaycanın 1920-ci ildə itirilmiş müstəqilliyini bərpa etməsi ilə yanaşı, xarici ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızın diaspor halında fəaliyyət göstərməsi və təşkilatlanmasında geniş perspektivlər açıldı.

Bütün fəaliyyəti boyu dünya azərbaycanlıları arasında milli həmrəyliyin yaranmasını və güclənməsini arzulayan, bu sahədə hələ Sovetlər dövründə konkret addımlar atan Naxçıvan Muxtar

Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyev 1991-ci il 31 dekabr gününün Azərbaycan tarixinə Milli Həmrəylik günü kimi daxil olmasının təşəbbüskarı kimi çıxış etdi. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyasında Heydər Əliyevin bu təşəbbüsü əsasında Milli Həmrəylik və Birlik Gününün təsis olunması ilə bağlı qərar qəbul edildi. Qərarda göstərilirdi ki, Naxçıvanda təşkil olunan "Sərhəd Hərəkatı" Azərbaycanı iki yerə bölündüyü 150 ildən artıq bir dövr ərzində ilk dəfə olaraq Arazın hər iki tayında olan həmvətənlərin ünsiyyətini yaratdı. 1989-cu il dekabrın 31-i Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyi bayramına çevrildi. Həmin vaxt Naxçıvanda belə bir fərmanın imzalanması Heydər Əliyevin böyük siyasi uzaqgörənliyini bir daha sübuta yetirdi. O, Azərbaycan dövlətinin möhkəmlənməsi, milli suverenliyin saxlanması və qorunması naminə dünya azərbaycanlıları arasında milli həmrəyliyin və milli birliyin yaradılmasını başlıca amil hesab edirdi. Onun Naxçıvanda bu sahədə atdığı addım on gündən sonra – 1991-ci il dekabr ayının 26-da Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Milli Şurası tərəfindən bəyənildi və hər il dekabr ayının 31-ni bütün Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü kimi keçirmək barədə sərəncam verildi.

Dünya Azərbaycanlılarının həmrəyliyini daha da gücləndirmək və birliyini möhkəmləndirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasında həm dövlət, həm də ictimai təşkilatlar səviyyəsində işlər görülməyə başlandı. 1992-ci ildə Azərbaycanın Xarici Ölkələrdə Dostluq və Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23 sentyabr, 522 nömrəli qərarı ilə "Azərbaycan Dünyası Beynəlxalq Əlaqələr Mərkəzi" adlandırıldı. Mərkəz digər ölkə xalqları ilə Azərbaycan xalqı arasında dostluq və mədəni əlaqələrin inkişafına kömək edir, xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla əlaqə saxlayır, onların müstəqil Azərbaycan dövlətinin ətrafında birliyinin möhkəmlənməsində mühüm işlər görürdü. Tədricən xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən Azərbaycan mədəniyyət mərkəzləri və cəmiyyətləri ilə əlaqələr intensivləşməyə başladı. "Azərbaycan Dünyası Beynəlxalq Əlaqələr Mərkəzi", "Vətən" və "Yurddaş" cəmiyyətlərinin, Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun fəaliyyəti ilə yanaşı, Respublikamızın bir sıra əlaqədar təşkilatları da xarici ölkələrdə yaşayan soydaşlarımızla sıx əlaqələr yaratmağa başladılar.

(ardı var)

Xalq qəzeti. - 2025.- 8 yanvar. - № 2. - S. 9.

Xalq qəzeti. - 2025.- 9 yanvar. - № 3. - S. 8.

Birlik və həmrəylikdən keçən tarixi yol

Zəminə Əsgərova,
AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutunun böyük elmi işçisi,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

(əvvəli ötən sayda)

XX əsrin sonlarında keçmiş SSRİ-nin süqutu ərəfəsində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi hadisələr – Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Ermənistanın Azərbaycana qarşı haqsız ərazi iddiaları, 1990-cı il Yanvar faciəsi, 1992-ci il (fevralın 26-da) Xocalı soyqırımı, torpaqlarımızın 20 faizinin erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunması, bir milyon həmvətənimizin doğma yurdlarından didərgin salınması xarici ölkələrdə yaşayan həmvətənlərimizin ictimai fəallığının artmasına təkan verdi.

Müstəqilliyini yenicə bərpa etmiş Azərbaycan dövlətinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlıların təşkilatlanması, onların ölkəmizin ümumi maraqlarının müdafiəsi, Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ölkələrində təbliği işinə cəlb edilməsi oldu. Ümumilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ildə, Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra ölkəmizin diasporla bağlı vahid dövlət strategiyası müəyyənləşdi, diaspor quruculuğu ölkədə dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrildi. Heydər Əliyevin qayğısı və böyük diqqəti sayəsində xaricdə yaşayan soydaşlarımız Azərbaycanın milli maraqları naminə daha əzmlə fəaliyyət göstərməyə başladı.

Ümummilli lider dövlət başçısı kimi fəaliyyət göstərdiyi ilk illərdə Azərbaycanın haqq səsini, həqiqətlərini dünya azərbaycanlıları vasitəsilə yaymağı qarşısına məqsəd qoyan xüsusi qurumun yaradılması sahəsində ilk addım atdı. Prezidentin İcra Aparatında “Dünya azərbaycanlıları və beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları ilə iş bölməsi” yaradıldı. Bu qurum ümummilli lider Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi altında geniş fəaliyyət göstərərək, dünyada yaşayan azərbaycanlılarla əlaqə yaratdı və onların təşkilatlanması milli birliyin möhkəmlənməsi istiqamətində böyük işlər gördü.

Heydər Əliyev dünya azərbaycanlıları ilə əlaqələrin yaradılması, möhkəmləndirilməsi üçün həm xarici ölkələrə işgüzar səfərləri zamanı, həm də respublikamıza gələn görkəmli soydaşlarımızla saxladığı əlaqələr, onların fəaliyyətləri ilə maraqlanması Azərbaycan diasporunun formalaşmasına müsbət təsir göstərirdi. Azərbaycan diasporunun formalaşmasında, əsasən, bir neçə istiqamətdə iş aparılmaqda idi. Ümummilli lider Fransa, İngiltərə, Almaniya, Türkiyə, Belçika, Rusiya, ABŞ, Çin, Polşa və başqa dövlətlərə işgüzar səfərləri zamanı suveren dövlətimizin dünya ölkələri ilə hərtərəfli münasibətlərinin yaranmasına çalışırdısa, digər tərəfdən, bu ölkələrdə yaşayan, fəaliyyət göstərən azərbaycanlılarla görüşlər keçirir, fərdi söhbətlər aparırdı. Ulu öndər Vətənin mənafeyini düşünən hər bir azərbaycanlının ictimai-siyasi fəallığının artmasına, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsi, sivil dünya dövlətləri səviyyəsinə çıxması üçün əlindən gələni əsirgəməməyə çağırırdı: “Biz nəinki təkcə müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin qorunması, möhkəmləndirilməsi və inkişaf etməsi uğrunda, eyni zamanda, bütün azərbaycanlıların milli hüquqlarının tarixi haqlarının həyata keçməsi ilə bağlı ciddi iş aparmalıyıq. Bütün bu müqəddəs vəzifələrə nail olmaq üçün biz azərbaycançılığın dövlət rəmzlərini yaşadan müstəqil dövlətimiz ətrafında sıx birləşməliyik.

Müstəqilliyin və dövlətçilik ənənələrinin möhkəmləndirilməsi, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın mövqelərinin gücləndirilməsi, erməni təcavüzünə məruz qalmış xalqın haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, Dağlıq Qarabağ probleminin beynəlxalq hüquq normaları və prinsipləri çərçivəsində ədalətli həllinə nail olunması xarici ölkələrdə diaspor fəaliyyəti ilə məşğul olan təşkilatların vahid mərkəz ətrafında birləşməsini zəruri edirdi. Bu istiqamətdə, xüsusilə, 1993-cü ildən etibarən aparılan məqsədyönlü işlər artıq bir sıra aparıcı dünya dövlətlərində özünün konkret nəticələrini verirdi. Avropa, Amerika Birləşmiş Ştatları və MDB ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar xeyli fəallaşmış, onların milli siyasi təşəbbüskarlığı güclənmişdi. Belə ki, onlar öz qarşılıqlı münasibət və əlaqələrini genişləndirərək daha mükəmməl və güclü milli-siyasi təşkilatlar yaratmışdılar. Nüfuzlu koordinasiya mərkəzlərinin, məsələn, Almaniyada yaradılmış Avropa Azərbaycan Cəmiyyətləri Birliyinin və ya Amerika Birləşmiş Ştatlarında təşkil olunmuş Dünya Azərbaycanlıları Konqresi (DAK) buna sübutdur. Dünya Azərbaycanlıları Konqresi 1997-ci ildə ABŞ-da yaradıldı.

1997–2001-ci illərdə Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Avropada "Dünya azərbaycanlılarının 1-ci, 2-ci, 3-cü, 4-cü, 5-ci konqresləri keçirilmiş və həmin tədbirlərdə

bir çox ölkələrdən, o cümlədən Azərbaycan Respublikasından nümayəndələr iştirak etmişlər. Lakin Dünya Azərbaycanlılarının Konqresi adı altında keçirilən forumların heç biri Ümumazərbaycan mənafeyi baxımından təkmil sayıla bilmirdi. Dünya azərbaycanlılarının ali məclisi müəyyən təmsilçilik normaları əsasında Azərbaycan dövlətinin müvafiq qurumlarının təşkilatçılığı və maliyyə dəstəyi ilə keçirildiyi, Azərbaycan diasporunun fəaliyyəti üçün proqram sənədlər qəbul edildiyi halda qurultay statusu qazana bilərdi. Dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan azərbaycanlıları müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrinin möhkəmlənməsi, onlar arasında birliyin və həmrəyliyin təmin olunması, habelə Azərbaycan icmaları, cəmiyyət və birliklərin fəaliyyətlərinin gücləndirilməsi ilə bağlı məsələlərin birgə müzakirəsi zərurətini nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev noyabrın 9–10-da dünya azərbaycanlılarının qurultayının çağırılması üçün 2001-ci il mayın 23-də sərəncam verdi. Bu qurultayın keçirilməsi ölkəmizdən kənarda yaşayan azərbaycanlıların bir araya gətirilməsi, ümummilli problemlərin həllində onların gücünün səfərbər edilməsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdi.

Eyni zamanda, Azərbaycan dövləti ilk dəfə olaraq bəyan etdi ki, ölkəmiz nəinki Azərbaycan Respublikası ərazisində yaşayan əhalinin, həm də dünya ölkələrinə səpələnmiş 50 milyondan artıq azərbaycanlının Vətənidir. Bu siyasi bir addım idi ki, Azərbaycan Respublikası bu addımı atmaqla dünyaya səpələnmiş azərbaycanlılara sahib çıxdı, həmin insanların hüquqlarının müdafiəçisi olduğunu bəyan etdi. Qurultayda 37 ölkədən 200-dən çox müxtəlif təşkilatı təmsil edən 406 nümayəndə və 63 qonaq iştirak etdi. Bu qurultayda Azərbaycan Respublikası 130-dan çox dövlət və ictimai qurumların, elm, təhsil, mədəniyyət və digər yaradıcı təşkilatlardan, 25 siyasi partiyadan 702 nümayəndə və 844 qonaq ilə təmsil olunmuşdu. Qurultayda Ümummilli liderin proqram xarakterli çıxışı Azərbaycan diasporunun formalaşmasında, bütövlükdə, milli tarixi proseslərin inkişafında keyfiyyətcə yeni mərhələ açdı.

Heydər Əliyev öz nitqində dünya azərbaycanlıları ilə əlaqələri təmin edən dövlət qurumunun yaradılmasına ehtiyac duyulduğunu da bildirmişdir: "Mən qurultayın sonunda belə nəticəyə gəldim ki, həqiqətən, Azərbaycanda diaspor ilə iş üçün xüsusi bir dövlət orqanı yaradılmalıdır. Güman edirəm ki, biz bu günlərdə belə bir orqanı yaradacağıq, əlaqələr daha da genişlənəcək, inkişaf edəcək, irəliyə doğru gedəcəkdir.

Beləliklə, Azərbaycan diasporunun formalaşması və təşkilatlanması istiqamətində Prezident Heydər Əliyevin sərəncamı ilə 2001-ci il noyabrın 9–10-da Bakı şəhərində Dünya Azərbaycanlılarının I qurultayının keçirilməsi, 2002-ci il iyulun 5-də Xarici Ölkələrdə Yaşayan Azərbaycanlılarla iş üzrə Dövlət Komitəsinin yaranması, 2002-ci il dekabrın 27-də "Xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasəti haqqında" Azərbaycan Respublikası qanunu çox geniş perspektivlər açdı, soydaşlarımızın daha sıx birləşməsinə, həmrəyliyinə şərait yaratdı. Xaricdə yaşayan azərbaycanlılara dövlət qayğısı – Heydər Əliyevin diaspor siyasəti Azərbaycan diasporunun inkişafına təkan verdi.

Dahi şəxsiyyətin davamlı olaraq həyata keçirdiyi diaspor quruculuğu siyasəti, Vətənlə bağlı təbliğatı, maarifləndirmə işləri bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Dünya ölkələrində yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrin genişləndirilməsini dövlət siyasətinin mühüm istiqamətinə çevirmiş Prezident İlham Əliyev mövcud sosial-iqtisadi inkişaf şəraitində diaspor quruculuğu sahəsində dövrlə səsləşən genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirir. Bu fəaliyyətin ən əsas cəhətləri dünya azərbaycanlılarının ana Vətənin maraqları ətrafında daha sıx səfərbər olmaları və ən əsası, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyada eşidilməsidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Ordumuzun II Qarabağ Vətən müharibəsində qazandığı tarixi qələbə, dünya azərbaycanlılarının birləşdiyi milli diasporunun da fəaliyyəti üçün yeni bir başlanğıc yaratdı. 44 günlük hərbi əməliyyatlar dövründə dünya azərbaycanlıları milli birlik nümayiş etdirərək, bütün imkanları ilə Azərbaycan dövlətinə və ordusuna dəstək göstərdi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xalqımıza 2020-ci il 27 sentyabr tarixli müraciətindən sonra, noyabrın 10-dək Azərbaycan diaspor təşkilatlarına Dövlət Komitəsi tərəfindən müraciət ünvanlandı.

ABŞ, Kanada, Almaniya, Fransa, Niderland, Polşa və digər ölkələrin bir sıra şəhərlərində Azərbaycan həqiqətlərini əks etdirən 100-ə yaxın afişa və posterlər yerləşdirildi. Komitənin təşəbbüsü ilə Azərbaycana dost xalqların diaspor nümayəndələri vasitəsilə Fransa, İtaliya, İngiltərə, Belçika, Moldova, Ukrayna daxil olmaqla, 14 ölkənin mediasında 45 məqalə yayımlandı. Ümumilikdə isə Tovuz təxribatından sonra diaspor təşkilatları tərəfindən 60 ölkədə 32 dildə 535 məqalə dərc edildi. Eyni zamanda, Tovuz

təxribatları, Ermənistanın işğalçılıq siyasəti, ordumuzun torpaqlarımızın bütövlüyü uğrunda apardığı hərbi əməliyyatlarla bağlı həqiqətləri əks etdirən müxtəlif dillərdə minlərlə məktub Azərbaycan diaspor könüllüləri, xaricdə yaşayan gənclər vasitəsilə dünyanın aparıcı siyasətçilərinə və ABŞ konqresmenlərinə göndərildi. Dövlət Komitəsinin koordinasiyası ilə 50-dən çox ölkədə fəaliyyət göstərən 300-ə yaxın diaspor təşkilatı, beynəlxalq təşkilatlar, BMT, Avropa Parlamenti, Avropa Şurası və digər beynəlxalq qurumlara 23 dildə 500-dən artıq bəyanat göndərildi.

Demək olar ki, Ermənistanla mübarizədə yeni bir cəbhə – Azərbaycan diasporu cəbhəsi açıldı. 44 günlük Vətən müharibəsi günlərində xaricdə yaşayan soydaşlarımız yalnız aksiyalar keçirməklə, informasiya təbliğatı aparmaqla kifayətlənmədilər. Həmçinin Azərbaycan Ordusuna, şəhid ailələrinə, qazilərimizə maddi dəstək göstərilməsində yüksək fəallıq nümayiş etdirdilər. Məsələn, müharibə günlərində Amerikanın və Avropanın müxtəlif ölkələrində fəaliyyət göstərən Azərbaycan diaspor təşkilatları tərəfindən ordumuza, şəhid ailələrinə və qazilərimizə 332.640 manat, 188.446 ABŞ dolları və 118.782 avro məbləğində maddi dəstək göstərildi.

Xaricdə yaşayan azərbaycanlılar tərəfindən Azərbaycan dövlətinə dəstək, milli mədəniyyətimizin təbliği ilə bağlı aksiyalar, müxtəlif tədbirlər müharibə başa çatdıqdan sonra da davam etdirilir.

Azərbaycan Prezidentinin hərbi, siyasi diplomatiya və informasiya cəbhələrində apardığı misilsiz mübarizə ordumuzun dünya müharibəsi tarixində görünməmiş bir strategiya və taktika ilə 30 ildə işğal olunmuş ərazilərimizi 44 gündə azad etməsi ilə nəticələndi: Erməni işğalçılarına qarşı Azərbaycan xalqının 44 günlük müzəffər hərbi, ictimai, siyasi, diplomatik və informasiya mübarizəsində Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin sözü – xalqa müraciətləri, dünyanın müxtəlif nüfuzlu informasiya vasitələrinə verdiyi müsahibələr son dərəcə önəmli və təsirli rol oynadı. Bu, Azərbaycan diasporunun nümayəndələrini informasiya müharibəsi istiqamətində düşmən üzərində əldə etdiyimiz qələbənin qazanılmasında daha da ruhlandırdı və azərbaycançılıq ideyası ətrafında milli həmrəyliyin daha da güclənməsində müstəsna rol oynadı. Ölkəmizin İkinci Qarabağ müharibəsindəki tarixi ədalətin zəfər çalmasında, hər bir soydaşımız əlindən gələni əsirgəmədən, yaşadıqları ölkələrdə Azərbaycanın haqq səsinin çatdırılması istiqamətində yorulmadan fəaliyyət göstərdi.

Qarabağ Zəfərindən sonra həmvətənlərimiz ilk dəfə 2022-ci ilin aprel ayında işğaldan azad olunmuş Qarabağda – Şuşada Dünya azərbaycanlılarının V qurultayına toplaşdılar. 65 ölkədən 400-dən çox diaspor nümayəndəsi və qonağın iştirak etdiyi Zəfər qurultayına dünya azərbaycanlıları bir daha öz sarsılmaz və əbədi həmrəyliklərini dünyaya nümayiş etdirdilər. Bu möhtəşəm tədbirdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev çıxış edərək qeyd etdi ki, "Biz bu gün azad Qarabağda, azad Şuşada Dünya Azərbaycanlılarının Qurultayını keçiririk. Bu qurultayın adı Zəfər qurultayıdır və bu, təbiidir. Çünki tarixi zəfərdən sonra ilk dəfədir ki, dünya azərbaycanlıları toplaşır, qurultay keçirir. Ümumiyyətlə, Zəfər adı xalqımıza çox yaraşır. Siz buraya Zəfər yolu ilə gəlmisiniz, qurultayın adı Zəfər qurultayıdır.". Beləliklə, Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, Dünya azərbaycanlılarının V qurultayı tarixə Zəfər qurultayı kimi düşdü.

Qeyd edək ki, dünya azərbaycanlılarının ötən müddətdə baş tutan möhtəşəm qurultaylarının Azərbaycan diasporunun həmrəyliyi, milli maraqları uğrunda təşkilatlanması istiqamətində müstəsna əhəmiyyəti olub. Dünya azərbaycanlılarının V qurultayı isə milli dövlətçiliyimizdə böyük tarixi, siyasi və mənəvi əhəmiyyət daşıyaraq, Azərbaycan tarixinin parlaq səhifələrindən birinə çevrildi. Bu qurultay tarixi zəfərimizin, ədalətli qələbəmizin təntənəsi idi. Bununla da Azərbaycan diasporunun fəaliyyətində yeni mərhələnin əsası qoyuldu.

Yekun olaraq qeyd etmək istərdim ki, Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı, onun müəyyənləşdirdiyi ümummilli inkişaf strategiyasını müvəffəqiyyətlə həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev diaspor quruculuğu sahəsində nailiyyətləri yeni inkişaf mərhələsinə qaldıraraq daim diqqət mərkəzində saxlayır. Azərbaycan diaspor təşkilatlarının təşkil etdiyi forum və tədbirlərdə iştirak edən dövlət başçısı, diaspor nümayəndələri ilə görüşləri və müraciətləri ilə azərbaycançılıq ideyalarının uğurla davam etdiyini və inamla həyata keçirildiyini bir daha təsdiq edir. Prezident İlham Əliyevin diaspor quruculuğu sahəsində apardığı ardıcıl və məqsədyönlü siyasəti artıq öz uğurlu nəticəsini verməkdədir. Bu gün xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlıların hüquqlarının qorunması, onların yaşadıqları ölkələrin ictimai-siyasi həyatına uğurlu inteqrasiyasının təmin olunması, diasporlar arasında əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi, azərbaycançılıq ideologiyasının təbliği dövlətimizin qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Prezident İlham Əliyevin Azərbaycan diasporu quruculuğu işinə verdiyi önəm bu sahənin nə qədər mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyinin göstəricisidir.